

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Pedagogika v praxi a umění učit: Zvyšování atraktivity povolání učitele
Reg.č. CZ.1.07/2.2.00/15.0282

Recenze 10 publikací projektu PVP:

1. Jak si rozumět ve třídě
2. Hry a výukové programy dramatické výchovy
3. Aktuální témata pro pedagogy
4. Harmonizace osobnosti učitele
5. Ekologické myšlení pro učitele
6. Náměty k práci s dětmi
7. Umění ve waldorfské MŠ a ZŠ
8. Užitečná zdravotní témata ve školství
9. Děti se speciálními vzdělávacími potřebami
10. Hrudka Babulka a slunéčko Zlatoočko

1. Jak si rozumět ve třídě

Texty publikace „*Jak si rozumět ve třídě*“ vzdělávacího projektu „*Pedagogika v praxi a umění učit (PVP): Zvyšování atraktivity povolání učitele*“, se ve svém souhrnu tematicky zaměřují na vzájemné porozumění mezi učiteli a žáky na půdě třídy, prostředky efektivní komunikace v různých typech situací, včetně těch nejkritičtějších jako šikana, aj. Zastřešující téma publikace je rozmanitými způsoby zpracováno na prostoru patnácti textů o rozsahu obvykle 10–20 stran (v některých případech i více), což poskytuje jednotlivým lektorům dostatečný prostor k podrobnějšímu rozebrání dílčích aspektů dané tematiky. Autoři textů jsou erudovaní lektoři s bohatou výukovou praxí, kteří prostřednictvím textů přinášejí (nejen) budoucím pedagogům hodnotné informace širokého spektra.

První dva texty – *Desatero učitele* a *Učitel a teenageri: Jak s úsměvem vydržet ve třídě a školství* –, jejichž autorky Klaudia Eibenová a Milena Vincenciová disponují nesmírně bohatou

učitelskou praxí, seznamují budoucí učitele s prostředím třídy pomocí velmi názorného modelování konkrétních situací ve třídě a příběhů, které se skutečně odehrály. Z řešení uváděných situací vždy plyne nějaké poučení, obecně platné pravidlo. Texty přináší soubor zásad, jehož je dobré se držet, chtějí-li učitelé, aby jejich působení ve třídách bylo úspěšné a co nejméně problematické. Cesta učitele k žákovi a naopak vede přes vzájemný respekt a také dodržování kázně, kterého ovšem může dosáhnout pouze učitel s přirozenou autoritou.

Přínos textu od Petry Hedrichové *Příprava učitele na vzdělání aneb Plánujeme v souvislostech* je ve vysoké míře jeho informativnosti a odborné úrovni, se kterou odpovídá na otázku: „Co musí udělat učitel, případně s čím se musí seznámit, než poprvé stane před zraky svých žáků?“ I když sama autorka v závěru říká, že nejde o přehled kompletní, „spíše jen o jakýsi zlomek všech postupů“, zdá se nám přehled aktivit uvedených v textu bohatý – zahrnuje činnosti od seznámení se s kurikulárními dokumenty pro jednotlivé etapy vzdělávání přes sestavení časově tematického plánu až po přípravu besedy, exkurze či přípravu na vyučovací hodinu. Inspirativní a výborně využitelné pro budoucí pedagogy pak mohou být zejména příklady seznamovacích aktivit, které „prolamují ledy“ mezi žáky. Petra Hedrichová je autorkou rovněž dalšího textu, kterým je *Kritické myšlení ve výuce*. Záměr textu nejlépe vystihuje citace I. Koudelkové v samotném jeho úvodu: „Kritické myšlení považuji za jednu z velmi dobrých cest k tomu, aby škola vedla žáky a studenty k přemýšlení o sobě i o světě kolem sebe, nikoli jen k ‚biflování‘ poznatků.“ Autorka zde rozebírá kritické myšlení, popisuje některé jeho metody a také uvádí konkrétní ukázky využití kritického myšlení v praxi prostřednictvím různých aktivit se žáky ve třídě, jako je tzv. myšlenková mapa, brainstorming nebo čtení s předvídáním. Součástí obou textů od Hedrichové jsou také různé tabulky a schémata, zvyšující ilustrativnost informací v textech.

Michal Kolář odpovídá ve svém textu na otázku, týkající se jednoho z nejzávažnějších problémů ve škole – co je to šikana, tento naprostý opak jakéhokoliv porozumění mezi žáky, se kterým se bohužel většina pedagogů někdy v životě setká. Autor přistupuje k definování tohoto fenoménu z více hledisek, a dokáže tak postihnout tento problém komplexně, v celé jeho složitosti. Velká užitečnost Kolářova textu je v tom, že šikanu nejen popisuje, ale přináší také informace o tom, jaké konkrétní kroky je třeba podniknout při jejím řešení. Rozšiřuje také rejstřík pedagogických znalostí tím, že píše o intervenčních programech proti šikaně ve školách jak v zahraničí, tak v České republice. Kolářův text zaujme zejména vynikající orientací v dané problematice a vysokou odborností.

Jak reagovat v emočně vypjatých situacích, o tom získá čtenář poučení v dobře strukturovaném textu Pavla a Tatyany Kopřivových. Text začíná terminologickým vyjasněním pojmů emoce,

emoční inteligence, emoční gramotnost. Dále se dostává k popisu konkrétních způsobů, jak konstruktivně reagovat, když jsou v emocích druzí lidé a když jsme v nich my sami. Jakousi třetí částí uzavírající celek textu je pojednání o komunitním kruhu jako základním nástroji prevence konfliktů v rámci třídy. A v čem je hodnota textu pro budoucího učitele? Jestliže porozumí mechanismu svých či žakových emocí, dokáže je lépe a účinněji regulovat a tedy nebýt jen jejich nevědomou hříčkou, aniž by zároveň propadal opačnému extrému potlačování a znevažování důležitosti emocí.

Rozvíjení emočních kompetencí se věnuje rovněž text Martina Kupky, který se soustředí na emoční a sociální dovednosti žáků 2. stupně ZŠ, věnuje se skupinové dynamice, využití interaktivních aktivit ve třídě a poukazuje na důležitost rozvoje důvěry, komunikace, spolupráce a sebepoznání u žáků ze strany učitelů.

Součástí publikace jsou také tři texty spoluautorek Jany Nováčkové a Dobromily Nevolové: *Rizika pochval a odměn* – tento text se zamýšlí nad adekvátností různých typů pochval a odměn, přičemž zpochybňuje jejich absolutně pozitivní přínos za všech okolností; dále text *Tresty a klíčové kompetence*, který rozebírá značnou rizikovost jakéhokoliv trestu v přístupu k žákům; a text *Slovní hodnocení – jedna z možností obrazu o procesu vzdělávání dítěte*, upozorňující na rizika slovního hodnocení žáků a obsahující také praktická doporučení pro psaní slovních hodnocení.

Eva Polzerová v textu *Komunikace a improvizace jako praktická dovednost pro život* mluví o těchto dvou pojmech jako o způsobech poznávání a sdílení a nabízí soubor konkrétních, hravých cvičení pro žáky, která mohou učitelům pomoci obojí rozvíjet. V publikaci je zastoupen ještě další text téže autorky – *Hlasová a pohybová příprava učitele*.

Článek Gabrielle Smith-Dluha *Prolomte hranice mezi vámi a zahraničními studenty* popisuje principy a strategie, jak mají učitelé dodávat zahraničním studentům českého jazyka podporu, a pozitivně tak působí na zmírňování případných bariér, které mohou učitelé vůči zahraničním studentům z jakýchkoliv důvodů mít.

Zákonitostem mluvního projevu se věnuje text Pavly Sovové *Hlas, řeč a sdělné psaní*.

Posledním v pořadí, ale nikoliv ve významu je text Petry Zelenkové *Vzdělávání a výchova romského dítěte očima českého učitele*. Ten upozorňuje na důležitost diskuse o předsudcích a stereotypch a možnost jejího rozvinutí mezi žáky prostřednictvím různých herních aktivit: „Cílem je napomoci studentům vnímat osobní i skupinové předsudky k ostatním lidem a minoritám, uvědomit si, jak ‚první dojem‘ nebo negativní zkušenost poznamenává naše budoucí chování.“

Celková přínosnost publikace „*Jak si rozumět ve třídě*“ je nepochybně v zaměření na klíčový aspekt koexistence žáků a učitelů. Tím je vědomá, efektivní komunikace, na niž je pohlíženo z rozmanitých úhlů pohledu. Účinná komunikace je základním předpokladem pro vytvoření plnohodnotného vztahu mezi pedagogem a žákem i mezi žáky vzájemně, a tudíž by jmenovaná publikace zájmu budoucích učitelů rozhodně neměla uniknout.

2. Hry a výukové programy dramatické výchovy

Publikace „*Hry a výukové programy dramatické výchovy*“ je složena „pouze“ ze dvou rozsáhlých textů, na základě jejichž názvů získala své jméno. Prvním textem je *Dramatická výchova a dramatická cvičení pro děti*, druhým pak *Výukové programy dramatické výchovy*. Autorem obou zmíněných textů je Saša Rychecký, divadelní režisér a vedoucí DIVIDLA – divadelního studia Dramacentra Ostrava (tuto práci vykonává již 22 let). Kromě toho je Saša Rychecký také lektorem dramatické výchovy na základních a středních školách.

Z velmi prakticky zaměřených textů je patrné, že jejich autor je člověk s obrovskými profesními zkušenostmi ve sféře divadla i dramatické výchovy žáků, který je zcela oddán tomu, co dělá. O tom vypovídá i náplň dvou workshopů pod jeho taktovkou, které jsou realizovány v rámci tříletého projektu „*Pedagogika v praxi a umění učit (PVP): Zvyšování atraktivity povolání učitele*“. První workshop – *Pojďte, budeme hrát divadlo!* – se zaměřuje na vytvoření klimatu důvěry a kooperace, společnou tvorbu programu za přispění všech účastníků, rozmanité typy her a jejich využití na jednotlivých stupních škol. Workshop se dále soustředí na smysly a to, jak s nimi pracovat při hrách, na komunikaci jako tvořivý proces sdělování, realizaci speciálních lekcí a také zákonitosti divadelního představení. Druhý workshop se nazývá *Vnitřní portrét, psychohrátky s výtvarnem*. Jak je z názvu patrné, workshop chce pomoci účastníkům najít cestu k uzření vlastní vnitřní podoby před sebou i ostatními. To je spojeno s výtvarným hledáním znaků a zkratky pro vyjádření pocitů a stavů duše.

Z náplně workshopů i textů je nejvíce patrná především jedna věc – že jejich autor si nesmírně rád hraje a dokáže tuto hravost probudit v lidech kolem sebe. To dokazuje například i úvaha jedné z účastnic workshopu *Pojďte, budeme hrát divadlo!*: „[...] mylně jsem se domnívala, že nás o víkendu naučí, jak pracovat s malými dětmi při přípravě divadelního představení [...] Ovšem nachystaný blok a tužku jsem ani nevytáhla, rovnou jsme se totiž vrhli na hraní. [...] Saša [...] nás všechny vtáhl do různých seznamovacích her tak nenásilně a přirozeně, že já osobně jsem měla brzy pocit, že některé z účastníků znám již léta [...] Nebudu vyjmenovávat tu spoustu zajímavých her, které nás Saša naučil, a které jsme si nadšeně vyzkoušeli [...] Moc se mi líbilo, že jsme si pokaždé řekli, jak je možné jednotlivé aktivity dál rozvíjet. Pochopili jsme díky Sašovi, že se dá divadlo realizovat z čehokoliv. Není třeba složitých kulís a kostýmů. Stačí nápad a prožitek [...] A když se mně doma zeptali: ‚Tak co jsi tam teda dělala?‘, široce jsem se usmála a řekla jsem: ‚Hrála jsem si...‘“

Ohromující množství bezmála čtyř stovek různých her, potvrzující naše slova o autorově přirozeném smyslu pro hraní si, je popsáno v prvním textu *Dramatická výchova a dramatická cvičení pro děti*. Autor zde podává vyčerpávající přehled všemožných her, které lze realizovat se žáky ve třídách v rámci jednotlivých témat. Hry jsou tematicky rozčleněny do jedenácti oblastí: hry na rozehrání a uvolnění; seznamovací a poznávací cvičení; cvičení spolupráce; hry na pozornost, postřeh a soustředění; hry rozvíjející zodpovědnost a důvěru; hry zaměřené na kreativitu a skupinovou spolupráci; empatická cvičení; hry na fantazii; hlasová a rytmická cvičení; týmová spolupráce; sociogramy, testy a psychologické hry. Ačkoliv praktické zaměření textu převažuje, je jeho součástí i teoretická část, týkající se např. dramatické výchovy jako prostředku, metody a principu vzdělávání, klíčových kompetencí dramatické výchovy aj.

Obsahem druhého textu publikace je výčet více než padesáti výukových programů dramatické výchovy, v jejichž rámci jsou realizovány kombinace her popsaných v prvním textu. Zaměření výukových programů je velice široké. Žáci jejich prostřednictvím rozvíjejí různé vlastnosti, schopnosti a dovednosti. Mezi ně patří komunikace, vzájemná důvěra, otevřenost, schopnost navzájem si sdělovat své pocity, hodnocení, umění přijímat kriticky pochvaly, ale i oprávněnou kritiku, schopnost otevřít se ostatním i sám sebe hodnotit, přijímat informace, komunikovat s partnerem a s celou skupinou, schopnost rozhodování, hledání vlastní cesty, sebeuvědomění, práce se slovem, uvědomění si různých slovních významů, rytmu a zvuku slov, uvolnění, fantazie a tvořivost v rámci výtvarné práce, schopnost formulace, argumentace a diskuse, pohyb a improvizace v něm, sdělení pohybem, gestem, chůzí, jednáním, ovládnutí těla v prostoru, používání těla ke komunikaci, práce s dechem, hlasová výchova... Mohli bychom ve výčtu pokračovat stále dál, neboť záběr výukových programů je neuvěřitelně mnohostranný a široký. Pro ilustraci však bohatě postačí výše zmíněné.

Neoddiskutovatelný přínos obou textů pro stávající i příští pedagogy je v tom, že jim slouží k inspiraci při vlastní tvůrčí činnosti na půdě třídy prostřednictvím nepřeborného množství možností, jak pomocí hry rozvíjet žáky v oblasti osobnostně-sociální i umělecky-tvůrčí. Už jen to stačí k tomu, aby budoucí učitelé do kaleidoskopu her nahlédli.

3. Aktuální témata pro pedagogy

Publikace „*Aktuální témata pro pedagogy*“, vydaná v rámci vzdělávacího projektu „*Pedagogika v praxi a umění učit (PVP): Zvyšování atraktivity povolání učitele*“, obsahuje třináct různorodých textů, které lze rozčlenit do několika dílčích témat:

- multikulturalita: *Jak najít společnou řeč v multikulturní společnosti* (Petra Hedrichová), *Multikulturalita na vlastní kůži: Teorie a modely sociálního soužití* (Marie Hrachovcová);
- romská tematika: *Romský žák, rodiče a učitel* (Viktor Sekyt), *Hodnoty romské minority, tradiční rodina* (Viktor Sekyt);
- emoce a vztahy: *Emocionální zdraví dítěte a kampaň Celé Česko čte dětem* (Eva Katrušáková), *Příprava pedagoga na emočně vyhocené krizové situace ve školním prostředí* (Štěpán Klen), *Já a ty. Ty a já. Moji rodiče a škola* (Marie Zajícová);
- začlenění výchovy demokratického člověka do výuky: *Je moderní být vlastenci?* (Petra Hedrichová);
- píšeme žádost o grant: *Společně nad formulářem žádosti o grant* (Dita Eibenová), *Pod pokličkou projektu – jak napsat žádost o grant, vést administrativu a řídit projekt* (Dora Růžičková);
- realizace projektu žáky jako způsob efektivní výuky: *Projektové vyučování na prvním stupni* (Petr Kovář);
- informační technologie v našem životě: *Počítače a informační systémy aneb O dobrém sluhovi a špatném pánu* (Anežka Janátová);
- gender v jazyce: *Genderová kultura mluvního projevu* (Jana Valdřová).

Text Petry Hedrichové informuje o opodstatněnosti multikulturní výchovy v našem vzdělávacím systému. Implementace tohoto tématu do výuky je podle autorky velmi žádoucí, chceme-li vést děti k překonávání předsudků a stereotypů seznámením s rozmanitostí různých kultur, jejich tradicemi a hodnotami. Poznáním této pestrosti mohou žáci dojít zároveň k pochopení vlastní kulturní identity, tradic a hodnot. Učí se komunikovat, akceptovat odlišnost, rozpoznat projevy rasové nesnášenlivosti, vytvářet postoje tolerance a respektu aj. Text přínosně popisuje tematické okruhy spojené s multikulturní výchovou, mezi nimi jmenujme např. kulturní diference, lidské vztahy, etnický původ nebo princip sociálního smíru. Dále autorka pojednává o metodách, jejichž prostřednictvím lze multikulturní výchovu realizovat (diskuze, brainstorming, kooperativní vyučování, simulační hry a dramatizace, kritické myšlení). Text pak představuje konkrétní aktivity multikulturní výchovy, které lze

využít při výuce. Na konci každé aktivity vždy následují otázky do diskuze, podněcující k samostatnému přemýšlení o daném tématu. O nutnosti systematické multikulturní výchovy hovoří i text Marie Hrachovcové, který si klade za cíl, aby budoucí pedagogové po jeho přečtení lépe chápali problémy sociálního soužití a vnímali odlišnosti ve společnosti jako plnohodnotné formy lidské existence. Text nabízí podněty k zamyšlení a seznamuje čtenáře se základními pojmy a trendy v oblasti multikulturní výchovy.

S multikulturalitou souvisí i romská tematika, jež je obsahem dvou textů Viktora Sekyta. Autor upozorňuje na problematičnost úspěšného fungování romských dětí ve školách. Smysluplné řešení pak vidí v komplexní znalosti jejich osobnosti, rodinného zázemí, výchovy a mimoškolního života. Ve svém druhém textu autor seznamuje čtenáře se základními zvyky, hodnotami, tradicemi romské minority a charakteristikou romské rodiny a dává jim tak možnost poznat právě onu odlišnost jiných kultur a jejich hodnot. Texty Viktora Sekyta, které vyšly již v rámci předchozího projektu CIV (Centrum inovativního vzdělávání), jsou v naší publikaci znovu posmrtně vydány.

Texty Evy Katrušákové, Štěpána Klena a Marie Zajícové se různým způsobem zabývají emoční a vztahovou rovinou v rámci školního prostředí. Eva Katrušáková informuje o iniciativě obecně prospěšné společnosti *Celé Česko čte dětem*, jejímž posláním je „prostřednictvím společného čtení budovat pevné vazby v rodině. Hrdinou kampaně *Celé Česko čte dětem* je dítě, nikoliv kniha. Mezi klíčová slova patří: sdílení, táta, máma, dítě, čas, kniha, předčítání, pouto, láska, vzdělávání, emoční zdraví... Tady se neříká ‚Jdi a čti si!‘, ale ‚Pojď, budu ti číst.‘“ Text zahrnuje i soubor pravidel, jež je vhodné při čtení dětem dodržovat, a seznam věcí, kterých je naopak dobré se vyvarovat. Zvládání emočně vyhocených krizových situací se věnuje text Štěpána Klena. Podle něj je tato problematika ve školním prostředí v rámci současného vzdělávání a přípravy budoucího pedagoga řešena spíše teoreticky. Text chce naopak – v souladu s workshopem, z něhož vychází – přinést studentům pedagogiky praktické informace o možných situacích, do kterých se učitel ve školním prostředí i mimo něj může dostat, a o tom, jak na ně reagovat. Text přehledně uvádí výčet nejčastějších druhů sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a základní příčiny těchto jevů, příklady nestandardních situací ve školním prostředí a vzorů chování, které může přinést negativní jevy, šíření rizikových názorově-postojových směrů, příklady silně emočně vypjatých typů situací a doporučení postupu pedagoga při takových mimořádných událostech. Text Marie Zajícové podává informace o proběhnuvším workshopu, který se zaměřoval na uvědomění hlavních problémů ve vztazích, porozumění sama sobě. Hledala se odpověď na otázku, co je domov. Workshop se věnoval otázkám výchovy v rodině, základním výchovným

stylům, hodnotám a postojům, zvykům a tradicím. Při tom využíval metody zážitkové pedagogiky – situační hry, brainstorming, práci v týmu i ve skupině. Text přináší podrobný popis aktivit, které lze s dětmi realizovat. Mezi ně patří např.: „Kdo jsem já a jak se cítím mezi vámi“; „Co má moje já v hlavě“; „Co by to bylo, kdyby to bylo – jak mě vnímají druzí“; „Známe se – ty a já? Vy a já?“; „Já a domov, co je to domov“.

Tématem začlenění výchovy demokratického člověka do výuky, a to zejména v rámci předmětu výchova k občanství, se zabývá další text Petry Hedrichové (*Je moderní být vlastenci?*). Text poukazuje na konkrétní aktivity a nápady, jež lze integrovat do výuky. Uvedené aktivity mají být chápány jako inspirace, návrhy. Text se ovšem spíše než pojmem vlastenectví zabývá výchovou žáků směrem k aktivnímu, demokraticky smýšlejícímu jedinci, jemuž není lhostejné dění kolem něho.

Velice aktuální tematikou, týkající se sféry grantů, se zabírají texty Dity Eibenové a Dory Růžičkové. Dita Eibenová nás seznamuje s grantovým procesem pro začátečníky se zaměřením na potřeby školy. Text obšírně přibližuje, co vše s sebou nese celý grantový proces a jeho podpora, jak máme postupovat, chceme-li žádat o grant atd. V textu je i příloha obsahující formulář žádosti o nadační příspěvek, díky které si čtenáři mohou vytvořit zcela konkrétní představu. Součástí jsou také cenné poznámky a doporučení autorky, jak postupovat při jeho vyplnění. Text Dory Růžičkové se, řečeno slovy autorky, soustředí na informace o managementu projektu. Provází nás krok po kroku po jednotlivých fázích a aspektech jeho realizace. Popisuje zcela konkrétně např. organizaci projektového dne, administrativu spojenou s projektem, informuje o monitorovacích zprávách, vedení financí, úloze řešitele projektu a celkových výhodách i nevýhodách projektu. Předností obou textů je zjevná zkušenost jejich autorek se sférou grantů a jejich schopnost efektivně o ní informovat budoucí pedagogy, erudovaně poskytnout potřebné know-how.

Projekt v jiném smyslu se týká text Petra Koláře, který nás seznamuje s vyučováním na prvním stupni formou realizace zadaných projektů ze strany žáků. Autor ukazuje na konkrétních příkladech celý proces přípravy a vzniku výukového projektu.

Zajímavý je text o počítačích a informačních systémech v našem životě od Anežky Janátové. Autorka uznává vývojový skok, který představují moderní informační technologie, avšak upozorňuje na jejich plochost a absenci celistvosti a hloubky poznávání dosahovaného jejich prostřednictvím: „Vypouštíme to, co považujeme za ‚nepodstatné‘, tedy vše umělecké, které rozvíjí celistvost poznání, vše dějinné, které učí vnímat oblouky vztahů a zákonitostí lidského vývoje, a doufáme, že vzdělanost nahradí Wikipedie či Google.“

Bohatou škálu témat publikace uzavírá pro někoho snad stále ještě poněkud kontroverzní, ale v západních zemích dávno zavedené téma genderu, které je zde analyzováno v souvislosti s jeho projevy v jazyce, vytvářejícími pro nás často neuvědomělé genderové hierarchizace.

4. Harmonizace osobnosti učitele

Devět textů, obsažených v publikaci *Harmonizace osobnosti učitele*, směřuje k tématu rozmanitými cestami.

Text *Arteterapie* (autorka Markéta Kasalová, odborná spolupráce Kristýna Brabcová a Martin Procházka) podává na odborné úrovni informace o tomto terapeutickém proudu a je tak ku prospěchu všem budoucím pedagogům, kteří se chtějí věnovat této pomáhající profesi. Přehledně a systematicky koncipovaný text pojednává o historii arteterapie, arteterapeutických směrech, technikách anthroposoficky orientované arteterapie a využití arteterapie v práci se seniory. Závěr textu tvoří tzv. arteterapeutická setkání popisující proces arteterapeutické práce se skupinou žen seniorního věku.

Psychologická první pomoc (autorka Petra Ďásková) se snaží poskytnout konstruktivní návod, jak pomoci druhému v psychické krizi. Text začíná výkladem pojmu krize, popisem jeho příznaků, fází, příčin a důsledků, dále píše o strategiích zvládání krizí, odborné pomoci při zvládání krizí – v této souvislosti autorka informuje o krizové intervenci, o psychosociální krizové pomoci při mimořádných událostech. Součástí textu je příloha „První občanské pomoci“, seznamující s možnostmi, které má každý občan ve chvíli, kdy je druhý člověk ohrožen na životě, svém vztahu k sobě či na svém majetku. Příloha obsahuje informace o zdravotní a psychické první pomoci, dále sociální, právní a duchovní první pomoci.

Text *Letní škola Nová Ves nad Popelkou* (autorka Anežka Janátová) je rozčleněn do pěti jakýchsi kapitol: „Hledáme možnosti a formy vzdělávání k lidství“, „O umění jako způsobu skutečného učení“, „Rozumění životnímu příběhu (Jak Jaromil ke štěstí přišel, Psýché)“, „O výchově, rigiditě myšlení a představách ignorujících skutečnost“ a „Faustův zápas o duši“. Jednotlivé kapitoly přibližují různé aspekty, na něž se aktivity Letní školy Nová Ves nad Popelkou zaměřují. Ideou letní školy je mnohostranně rozvinutý člověk, který nezískává vzdělání pouze skrze sumu informací, ale aktem vlastní umělecké tvorby. Takový člověk rozumí svému životnímu příběhu. Obrazy sloužící jako zrcadlo či metafora procesu životního příběhu jsou pohádky (Jak Jaromil ke štěstí přišel, Psýché). Letní škola Nová Ves nad Popelkou je součástí výukových programů Akademie sociálního umění Tabor, která se zaměřuje na výuku léčebné pedagogiky a sociálně umělecké terapie pomocí interaktivních a prožitkových metod.

Asertivita v každém povolání (autor Marek Jančok) upozorňuje na asertivní jednání jako na jednu z podstatných sociálně-psychologických dovedností, kterou by měli v rozvinuté míře

disponovat všichni pracovníci pomáhajících profesí. Autor definuje, co je asertivita, její zdroje a stádia, asertivní myšlení, poruchy v komunikaci (agrese nebo pasivita), asertivní vs. manipulativní komunikace, asertivní strategie v řešení konfliktu, asertivní techniky a techniky manipulátorů aj.

Text *Muzikoterapie, specifika romské tradiční hudby a možná východiska pro sociální a pedagogickou práci* (autoři Jan Chromeček, Natasha Kraus) hovoří o hudbě jako o harmonickém projevu kosmického řádu a o člověku jako jeho nedílné součásti. Vědomí hudebních zákonitostí a jejich vztahu k člověku chápe jako nezbytnost pro jakoukoliv muzikoterapeutickou práci. Hudbu využívá autor jako terapeutický prvek např. v práci s romskými dětmi. „Muzikoterapie může pomáhat rozeznít ty síly v člověku, které vedou k jeho uzdravení. [...] směřuje k prožitku harmonie a řádu v hudbě a využitím hudebních prvků, analogických s kvalitami, procesy a silami působícími v každé lidské bytosti, též k takovému prožitku v sobě samém.“ Cesta k tomu vede přes propojení hudebního systému se systémem těla.

Jak pěstovat životní spokojenost (autorka Zdena Kmuníčková) – návod k dosažení životní spokojenosti je podle autorky v pěstování pravdivého poznání a přijetí sama sebe a lidského života, jaký ve skutečnosti je. „Konání, směřování za určitým záměrem by mělo být bez lpění na způsobu, na podmínkách našeho úsilí a bez lpění na cíli. Existence každého živého systému podléhá zákonitosti pohybu, změny. Úspěšnost usilování závisí na pružném přizpůsobování se tomuto zákonu. [...] Životní spokojenost není cílem, je trvalou vlastností a nástrojem k uskutečňování přítomných okamžiků dění, jež nazýváme životem člověka.“

Rytmus, zpěv a tanec pro rozvoj a harmonizaci osobnosti (autoři Vratislav Kratochvil, Dagmar Kratochvilová) je popisem víkendového workshopu, který proběhl na jaře 2011 v centru ekologických aktivit Sluňákov. Workshop cestou zážitkových metod zprostředkoval studentům pedagogiky pozitivní působení společných hudebních a tanečních aktivit, ukázal praktické příklady práce s rytmem, tancem a zpěvem, které mohou studenti kreativně využít, a představil nástroje s tzv. přirozeným laděním.

Text *Posilování autoregulačních mechanismů a zvládání zátěžových situací* (autor Josef Tillich) pojednává mj. o správném dýchání, rozvíjení „vědomí těla“ různými cviky, o relaxačních technikách, práci s myslí a meditačních technikách, které budoucím pedagogům mohou velmi efektivně pomoci překonávat stresové situace.

Poslední text publikace, *Systemické konstelace jako metoda rozvoje osobnosti* (autor Libor Zvolánek), seznamuje čtenáře s alternativní psychoterapeutickou metodou, jež si klade za cíl „uvolnit zablokovanou energii rodu a využívat ji pro běžný život“. Jinými slovy,

prostřednictvím systemické konstelace má její účastník dojít k pochopení a přijetí rodičů takových, jací jsou, a odtržení se od toho, co zdánlivě patří nám, ale ve skutečnosti to je našich rodičů a my to neseme za ně, čímž mnohdy blokuje svou vnitřní energii. Text informuje o systemicko-fenomenologickém přístupu Berta Hellingera, který je zakladatelem systemických konstelací. Dále vysvětluje definici systemických a rodinných konstelací, přináší důležité zásady pro jejich pochopení, popisuje průběh konstelací a přibližuje, co lze konstelacemi řešit. Text také popisuje typy konstelací (konstelace partnerství, zdraví, traumatu, finanční konstelace). Obširněji se pak text věnuje tzv. speciální konstelaci na vnitřní systém, inspirované knihou *Pět kontinentů duše* od A.S.Wittemana. Zástupci „pěti kontinentů“ jsou vnímáni jako archetypy v duši každého člověka. Mezi tyto „vnitřní osoby“ se řadí vnitřní muž, žena, dítě a zvíře. Každá z nich existuje v dalších modifikacích.

Nezbytným předpokladem pro úspěšné působení budoucích pedagogů ve školství je kromě jejich teoretické připravenosti také praktická schopnost pracovat na své psychické harmoničnosti, rozvíjení sebereflexe a dosažení osobnostní integrity. Texty publikace jim v tom mohou být velmi nápomocny a v tom je jejich užitečnost a hodnota.

5. Ekologické myšlení pro učitele

Náplní publikace „*Ekologické myšlení pro učitele*“ jsou tři rozsáhlejší texty. Prvním je *Hra pro děti aneb Život v rodové osadě* od Michala Kratochvíly, druhý text má název *Za tajemstvím zeleného království* a jeho spoluautorkami jsou Helena Nováčková a Pavlína Vrbová a třetí text se jmenuje *O živé přírodě živě, o živé ještě živěji* a napsal ho Jiří Kupka.

Text *Hra pro děti aneb Život v rodové osadě* od Michala Kratochvíly seznamuje budoucí pedagogy s environmentálním projektem skutečné osady s trvale udržitelným žitím. Projekt realizuje Družstvo Trvalý život, jehož předsedou je právě autor textu. Ten je dále členem výkonné rady mezinárodní nevládní organizace Permakultura (CS), lektorem kurzů zaměřených na vnitřní rozvoj osobnosti a spoluautorem didaktických stolních her pro děti s environmentální tematikou. Projekt rodové osady, který text představuje, usiluje o vytvoření místa pro život, který bude co nejvíce v souladu s přírodou. Základní ideou rodové osady je – slovy autora –, že její obyvatelé (jednotlivé rodiny) se starají o svůj „rodový“ pozemek, zcela autonomně na něm tvoří. Rodový pozemek zaujímá rozlohu minimálně jednoho hektaru – příroda na takovém území je schopna s určitou počáteční pomocí vytvořit samostatný, ucelený a samoreprodukovatelný ekosystém. Ten pak dokáže zabezpečit potravou rodinu i s několika domácími zvířaty. Přitom není nutno vynakládat enormní úsilí, pečovat intenzivněji o půdu (vyčerpávat ji). Život v rodové osadě spočívá na principech trvale udržitelného zemědělství, šetrného k přírodě a realizovaného v harmonii s ní: „Celkově jde o způsob utváření zdravého a energeticky účinného životního prostoru člověka jako systému, který prospívá lidem, zvířatům, rostlinám i Zemi jako celku a je schopen fungovat a obnovovat se bez dalších lidských zásahů.“ Text v několika částech postupně představuje podobu rodové osady, ať se to týká typu jejích osadníků, vlastních obydlí a jiných budov v osadě, skladby vegetace, způsobu ohraničení pozemků, obdělávání půdy apod. S ekologickou vizí tu ale také těsně souvisí sociální vize života v osadě, založeného nikoliv na soutěživosti, nýbrž na principu spolupráce a tvořivosti. Takto je chápána i škola v rodové osadě: „Při výuce bude na prvním místě přihlíženo k individualitě každého dítěte, k rozvíjení jeho kreativity. Učení je především tvůrčí proces, na němž se podílí jak učitel, tak také jeho žáci. V takové škole je podporována spolupráce dětí, vzájemná pomoc [...] Jsou zde hledány jiné motivační prvky než známky či poznámky [...] Vždyť hlavní není, kdo je lepší či horší, ale to, aby všechny děti pochopily a zvládly učební látku. Tedy namísto soutěživého modelu je rozvíjen kolektivní duch (společně

tvoříme, rozvíjíme své vědomosti a jsme oceněni až ve chvíli, kdy věc zvládne i poslední z nás).“ Ke konkrétnější představě rodové osady velmi napomáhá také doprovodný obrazový materiál textu – na několika obrázcích jsou zde ukázky různých podob a částí rodové osady. Každý čtenář si tak může lépe představit, jak taková rodová osada může vypadat. Text je složen z jakýchsi čtyř částí: první je výše zmíněný popis rodové osady. Na ten navazuje druhá část, pojednávající o deskových hrách Rodová osada a Cesta osadou, které vznikly na základě projektu. Hry jsou určeny předškolákům a žákům základních škol a děti při nich rozvíjejí svou tvořivost a schopnost spolupráce. Poznávají tak hravou formou ekologický přístup k životu, principy trvalé udržitelnosti apod. Ve třetí části textu autor podrobně seznamuje čtenáře s jednotlivými rysy permakultury. Poslední část tvoří úryvek od Josepha Sheppherda s názvem Přirozené rodičovství a moudrost pralesa, rámuje celý Kratochvílův text příběhem s hlubším poselstvím o moudrosti „přirozeného“ rodičovství afrického kmene v Kamerunu. Účinnost takového rodičovství je v dávání vlastního příkladu činy, nikoliv jen slovy, která jsou s nimi v naší západní kultuře často dokonce v příkrém rozporu. Ve svém celku usiluje text o to, aby jeho čtenáři dokázali zodpovědět několik otázek – co je to rodový pozemek, kterému předmětu lze děti v rodové osadě vyučovat a jakým dovednostem se zde mohou naučit.

Přiblížením dalšího projektu zaměřeného mj. na environmentální výchovu je i druhý text publikace – *Za tajemstvím zeleného království*. Tento projekt, jenž nese název Sedm barev duhy, se ovšem soustředí i na další průřezová témata, jako je osobnostně-sociální výchova, výchova v evropských a globálních souvislostech, výchova demokratického občana, částečně i multikulturní a mediální výchova. Nicméně environmentální výchova je v projektu zastoupena největší měrou: „Vytváření a zušlechťování environmentálního citění dětí by mělo být vlídným průvodcem, jakousi zelenou nití, která se vine celým projektem.“ Části projektu jsou koncipovány jako jednotlivé barvy duhy, každá z nich řeší jiné téma, pro každou je vyhrazeno časové údobí jednoho týdne. Text přináší dále podrobný metodický popis tematického dne pro žáky 2. stupně ZŠ realizovaného obecně prospěšnou společností Sluňákov ve spolupráci s Fakultní základní školou Olomouc. Vybraný tematický den „Za tajemstvím zeleného království“ je jedním ze způsobů realizace „zelené barvy“ – části projektu s podtitulem „Zelení kouzelníci“, která chce „přivést žáky k uvědomění si významu rostlin pro život, závislosti člověka na rostlinách a nekonečného propojení koloběhu života. Jde nám také o zdůraznění role rostlin při vnímání krásy a významu ochrany ‚zeleného‘ království naší planety.“ Celý tematický den je rozdělen na jednotlivá „zastavení“, která vedou žáci, a ostatní putují ve skupinách po vyznačených trasách. Každé zastavení odkryje

řší rostlin z jiného úhlu pohledu. Text zevrubně popisuje jednotlivá zastavení a praktické úkoly, které žáci plní, přičemž je v textu také vždy vysvětlen soubor odborných termínů souvisejících se zastaveními. Text je důkladně propracovaný a nemalou měrou přispívá k prohloubení botanických znalostí, k uvědomění si významu rostlin pro život, závislosti člověka na rostlinách a nekonečného propojení koloběhu života. Můžeme si díky němu také uvědomit „role rostlin při vnímání krásy a významu ochrany ‚zeleného‘ království naší planety.“

Ekologický trojlístek doplňuje text *O živé přírodě živě, o živé ještě živěji* od Jiřího Kupky. Text usiluje o naplnění vzdělávacího cíle, kterým je „inovace znalostí z oblasti přírodních věd a především inovace pohledu na učivo přírodovědného charakteru v primární škole.“ Upozorňuje budoucí pedagogy na důležitost přírodovědy při rozvíjení takových schopností u žáků, jako je třídění, pozorování a popis, ale i představivost a vnímání krásy. Textu se dobře daří upozornit na avizovanou problematiku učení o přírodě a společnosti. Autor textu si nenárokují právo přinášet okamžitá řešení všech problémů spojených s tím, jak učit o přírodě; daří se mu ale to, o co v textu usiloval – poukázat na hlavní faktory, o které ve vyučování přírodovědy ve škole jde.

6. Náměty k práci s dětmi

Publikace „*Náměty k práci s dětmi*“ obsahuje deset textů seznamujících budoucí pedagogy s různými metodami a postupy, jejichž pomocí lze rozvíjet žákovu osobnost v procesu efektivní výuky.

Prvním zástupcem publikace je text *Jak přimět teenagery k činnosti a co udělat, než vyjdou žákovské noviny, sbírky poezie, sborníky vlastní tvorby apod.* od Evy Bělohavé. Autorka zde píše o prolínání novinářských a literárních projektů v Domě mládeže v Moravské Ostravě, jež realizovala po deset let. Mezi tyto aktivity patřil dětský časopis Děčko s dětskými redaktory nebo Dětská novinářská cena Ostravský šotek a Novinářské ouško. Text také obsahuje ukázky literárně-žurnalistických děl, která cenu získala.

Záměrem článku *Tvořivá dramatika a práce s literárním textem ve vyučování cizímu jazyku* od Tamary Bučkové je přiblížit klíčové pojmy z oblasti dramatisace literárního textu a propojit je s podněty z praxe, vybranými na základě vlastních zkušeností i zkušeností kolegů. Text hledá slovy autorky odpovědi na následující otázky: „Proč mají literárně-dramatické projekty potenciál stát se součástí vyučování cizím jazykům?“; „Co by se mělo stát obsahem projektů?“; „Jak se vypořádat s výběrem textů i metodickými postupy tak, aby byl projekt zajímavý ve svém průběhu i úspěšném zakončení?“; „Jak prezentovat projekty na veřejnosti?“; „Jak celý proces vzniku a posléze samotného představení završit, aby účastníci projektu sami poznali posun, kterého při inscenaci dosáhli?“. Autorka na začátku vymezuje základní pojmy – mezi nimi v první řadě dramapedagogiku. Dále vyjmenovává dramatisační postupy při práci s literárním textem. Kromě výše uvedeného pojednává text také o tzv. improvizaci jako prostředku nábídky komunikace i hereckých technik: „Improvizační liga představuje „utkání“ minimálně dvou hráčských týmů. Síly týmů se měří v improvizaci na témata, která se před „utkáním“ sbírají od diváků a která jsou později losována.“

Další text, který se zabývá dramapedagogikou, nese název *Dramapedagogické postupy při výuce cizích jazyků* (autorka Jana Folprechtová). Seznamuje čtenáře s didaktickými postupy, které jsou založeny na práci s dramatickými situacemi a dialogy, a dále s využitím prvků divadla ve výuce cizích jazyků – to některé odborné články nazývají termínem tvořivá dramatika ve výuce cizích jazyků. Text otevírá stručný pohled do historie, pokračuje uvedením zdrojů dramapedagogických postupů v současné české pedagogice, dále přibližuje psychologický kontext dramapedagogické výuky. Podle autorčiných slov vede využití dramapedagogických postupů při výuce cizích jazyků k tomu, že se děti i dospělí studenti

mohou v hodině cizího jazyka uvolnit, rozhýbat i rozmluvit. Do procesu učení je zapojeno celé tělo, fantazie, emoce i všechny smysly. Text také nastiňuje hlavní principy dramapedagogiky ve výuce jazyků a podává přehled základních dramapedagogických aktivit, mezi něž patří např. hry pro seznámení skupiny, zahřívací a průpravná cvičení a hry, pohybová a rytmická cvičení, cvičení pro trénink hlasu a výslovnosti, scénické hry k nácvičku gramatiky a k prevenci gramatických chyb aj. Text přináší i pro budoucí pedagogy cenné informace o možnostech vzdělávání učitelů cizích jazyků v oblasti dramapedagogiky.

Výuky cizích jazyků se v jiném smyslu dotýká text *Jak učit cizí jazyk a oboustranně se nenudit* od spoluautorek Klaudie Eibenové a H. Žofkové. Text přichází ke čtenáři s ideou osobnostního přístupu k žákovi při výuce – tzn. orientovat se na jeho tzv. rozvojové potenciality a aktivity, jejichž prostřednictvím tyto potenciality realizuje. Autorky nabízejí inspiraci, jak lze motivovat žáky a jak zamezit tomu, aby se při výuce nudili.

Marie Hrachovcová vymezuje ve svém textu *Interaktivní metody ve výuce dějepisu. Využití mimoškolních aktivit, projektů, kreativita* adekvátní užití názvu „dějepis“ pro tento předmět na základních a středních školách oproti názvu „historie“, jíž by dle autorky měla být nazývána pouze vědní disciplína nebo shrnutí veškeré minulosti. Autorka se v textu zamýšlí nad současnými problémy s výukou dějepisu. Text doprovázejí konkrétní ukázky využití vyučovacích metod s tematikou doby poděbradské (aktivity pro časovou orientaci, fiktivní interview s historickou postavou aj.).

Igor Košut se v textu *Využití videa ve výuce cizích jazyků* pokouší ukázat několik možností, jak lze video použít v procesu učení se cizímu jazyku. Využití videa má podle něj mnoho podob a forem, od sofistikovaných plnohodnotných programů vyžadujících přípravu až po „bonbónky“ za odměnu na konec hodiny. Programy lze využít i pro výuku písní (hudební videa s texty nebo přímo hudební videa karaoke – bohatým zdrojem je youtube), pro rozvoj slovní zásoby, procvičení gramatiky, plynulosti konverzace a obecného porozumění, ale i pro práci s písemnou formou jazyka.

Text *Experimentální výtvarné metody: Jak podchytit děti, zaujmout a přinášet radost z práce i těm, kteří nemají výtvarné vlohy* od Aleny Metelkové přibližuje tzv. užitě výtvarné činnosti. Ty jsou v nabídce povinně volitelných předmětů 7.–9. ročníků základních škol jako jedna z možností rozšíření výtvarných aktivit žáků. Užitě výtvarné činnosti by měly žáky vtáhnout do tvůrčího procesu a přinášet uspokojení a hlavně radost z práce. Náplní textu jsou ukázky užitých výtvarných činností: trojrozměrné objekty, papír máče, práce s lepenkou a polystyrenem, vosková batika, rezerváž, drátování, strukturovaná malba, malba na hedvábí a

dekupáž. Každou techniku vizuálně přibližují doprovodné fotografie s ukázkami jednotlivých výtvarných technik. Přínosem je také popis jejich pracovního postupu.

V hlavní roli: umění od Marka Šobáně se zamýšlí nad možnostmi a podobami vzdělávání dětských návštěvníků v muzeích a galeriích prezentujících výtvarné umění: „Expozice muzeí a galerií jsou ‚oživovány‘ zprostředkujícími aktivitami muzejních pedagogů a málokdo soudný by asi chtěl, aby prostor mezi artefakty a návštěvníky nebyl zónou komunikace, interaktivity, smysluplného zážitku a poznání. [...] Muzea či galerie nejsou mrtvé zóny, ale naopak místa, kde se mohou odehrát zajímavé zážitkové a vzdělávací aktivity pro veškeré věkové kategorie návštěvníků.“

Text Aleny Vašků *Anglicky všemi smysly není nesmysl* se zabývá metodikou výuky angličtiny u dětí mladšího školního věku – využitím rytmu, rýmu, melodie a smyslového vnímání při její realizaci. Výuka spojuje hudební, pohybové a dramatické formy s důrazem na fonetickou a intonační stránku jazyka, složitější fráze zhudebňuje a upevňuje pohybovými kreacemi, využívá přirozené schopnosti dětí spojovat nové vjemy se smyslovým a prožitkovým vnímáním. Text obsahuje praktické ukázky nácvičku některých problematických jevů (výslovnost, prvotní slovní zásoba a fráze, jednoduché konverzační situace). Autorka upozorňuje na přínosy, ale i na úskalí této výukové metody.

Text *Neztratit víru v člověka... Protektorát očima židovských dětí – metodika práce s putovní vzdělávací výstavou* od Marie Zahradníkové přináší naléhavé a stále živé téma holocaustu. Výstava vznikla v rámci projektu *Neztratit víru v člověka... Protektorát očima židovských dětí*, který je určen (nejen) pro základní a střední školy. Výstava byla vytvořena ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze. Jedním z cílů centra a výstavy je vzdělávat o dějinách antisemitismu jakožto o významném historickém i společenském fenoménu, a jeho vyústění v holocaust evropských Židů. Při koncepci výstavy tvůrci vycházeli z toho, že pokud divákům přiblíží několik konkrétních dětských osudů, a to na základě fotografií, deníků či dobových dokumentů, umožní tak lépe poznat, co se od sklonku třicátých let v Československu dělo. Výstava usiluje o to, aby se dnešní mladí lidé zamysleli nad tragickými důsledky antisemitismu a porušování lidských práv. Text přehledně informuje o tvorbě výstavy, cílech projektu, koncepci výstavy aj.

7. Umění ve waldorfské MŠ a ZŠ

Pohádka o smyslu od Yvetty Ellerové je poetickou vstupní branou do publikace „*Umění ve waldorfské MŠ a ZŠ*“. Ač zvána pohádkou, je čtením pro dospělé. Něžný, snový obraz o holčičce Án, která postupně doroste až do věku dospívání, o mamince Ěze a vílách, které je obě opatrují, je prokládán pasážemi z jiných knih, jež čte postava maminky. Objevuje se tu úryvek z díla Alberta Soesmana *Dvanáct smyslů. Brány duše*, jenž je pozoruhodnou úvahou o jednom z pěti smyslů – hmatu. Pak je tu pohádka bratří Grimmů o skřítcích, uspávanka Jana Skácela, pohádka o poutníkovi hledajícím Boží město... A na konci poznámka autorky, že Án je vytoužené dítě, které přišlo až po sedmi letech. Jakoby nesouvisle poskládaný text přesto vnímá intuitivní čtenář jako celek, jehož všechny části k sobě svým vyzněním zvláště patří, zapadají do sebe. Za pohádkami a úvahami je skryto vlastně jediné poselství – poznání nesmírné krásy stvoření. Stvoření, které je stále a které je současně vždy jen tady a teď.

Text *Duše předškolního dítěte* od Yvetty Ellerové obsahuje řadu konkrétních rad a návodů, praktických zkušeností a příkladů některých situací a činností z autorčiny více než pětadvacetileté pedagogické praxe. V úvodu se autorka zabývá fenoménem rytmu jako přirozené součásti života člověka, která hraje významnou roli zejména v životě dětí. Dítě vnímá rytmičnost přírody a jí se přirozeně řídí; to ale postupně ustává, jakmile začne přejímat postoje dospělých na základě principu nápodoby. Ve waldorfské mateřské škole je ale rytmus přírody zdrojem obsahu všech činností. Rytmus dne, týdne a roku je také východiskem a obsahem tohoto textu. Text pojednává o ideálním členění rytmu pro popis činnosti v mateřské škole. Velice podrobně je tu rozepsán rytmus dne, týdne a roku i aktivity spojené s těmito úseky. Např. v rámci rytmu týdne je pondělí věnováno pohádce, úterý malování, středa hudbě, čtvrtek výtvarné činnosti a pátek tvořivé dramatice. Součástí textu je i bohatý fotografický materiál ilustrující jednotlivé aktivity dětí ve waldorfské škole.

Výuka anglického a německého jazyka na prvním stupni waldorfských škol autorky Daniely Petrové obsahuje konkrétní informace o hodinách němčiny v 1. třídě a angličtiny ve 2. a 3. třídě. Do výuky je tu zapojen rytmus pomocí básní a také pohyby, kterými je odříkávání doprovázeno – dochází tak k zapojení celého těla a smyslů, výuka jazyka se stává prožitkem celé bytosti, ne jen její intelektuální části. Text seznamuje čtenáře s podstatou waldorfské pedagogiky. Ta je známa ve světě jako nejrozšířenější alternativa ke škole klasické. Její zdroj vychází z hlubokého porozumění vývoje lidské bytosti po stránce fyzické, duševní i duchovní. Waldorfská škola se snaží oslovit dítě nejen v rovině intelektuálního rozvoje, ale stejnou měrou i v oblasti citu a vůle. V každém věku má dítě jiné potřeby, možnosti a schopnosti a je

otevřeno jiným impulsům. Sedmileté dítě, které přichází do školy, žije svou duší, svým vnímáním, celým svým bytím ve světě fantazie, ve světě živých obrazů. Celý svět a dění kolem sebe vnímá naplno, nepodrobuje okolní svět soudům, nedistancuje se od něj. Dítě tohoto věku potřebuje prožít vše „na vlastní kůži“, zapojovat v procesu učení všechny smysly, pohyb, život. Není žádoucí pro jeho zdravý vývoj, aby bylo předčasně přetěžováno v oblasti intelektu. Výuka ve waldorfské škole neprobíhá takto jednostranně jako na škole klasické. V jazykovém vyučování, stejně jako v ostatních předmětech, je kladen důraz na zapojení smyslů, na plný prožitek.

Celý název textu *Waldorfská škola chce být společenstvím* od Rostislava Riška zní: „Waldorfská škola chce být společenstvím utvářejícím sebevědomou, tvůrčí a zodpovědnou bytost, schopnou s láskou a moudrostí v srdci aktivně ovlivňovat společnost a svět kolem nás.“ Idea textu je obsažena už v tomto jeho názvu. Autor zde píše o zaměření waldorfské školy, výchovných a vzdělávacích strategiích i pravidlech pro hodnocení žáků: „Waldorfská pedagogika chápe vzdělávání dítěte v roli žáka jako podporu tělesného, duševního a duchovního vývoje člověka, který je ve svém jádru jedinečnou individuální bytostí, ve smyslu ‚unus totus homo‘, tj. celý člověk. Výchova a výuka by měla tuto jedinečnost a celost každé lidské bytosti už v dětském věku respektovat a snažit se rozvíjet veškeré její síly, schopnosti a dovednosti, aby tím byly položeny základy pro její plný a svobodný projev ve věku dospělosti. Pojetí výuky se tedy také soustřeďuje na úzkou souvislost tělesného a vnitřního duševního a duchovního vývoje [...] Vývoj duševních procesů myšlení, cítění i vůle, vývoj sociálních i sebeutvářejících aktivit žáků i vývoj sebepřesahujících [...] aspektů osobnosti, které waldorfská pedagogika sleduje ve všech vývojových fázích dítěte, odpovídají současným poznatkům psychologie.“

Autorkou textu *Předcházení vývojovým poruchám učení* je Ilona Šťastná, která působila 18 let v písecké waldorfské ZŠ. Podle ní je třeba k pochopení individuality dítěte, jeho jednání a chování přistupovat vždy individuálně, s fantazií, s humorem. Autorka v textu píše o rostoucím počtu problematických dětí, rozvoji smyslů ve waldorfském školství, významu dětské hry, psaní a čtení na waldorfské škole, výtvarném umění a ručních pracích jako součásti výuky.

Magická čísla 7, 14, 21 od Jany Vášové jsou prvními třemi etapami vývoje dítěte, tedy prvními třemi sedmiletími: období od narození po vstup do školy (0–7 let), období povinné školní docházky (7–14 let) a období vzdělávání 3. stupně – „středoškolské“ (14–21 let). Rozčlenění na tyto tři vývojové etapy tvoří jeden ze základů waldorfské pedagogiky. Každé sedmiletí představuje ve vývoji člověka jiné období a má své specifické požadavky, jimž se

waldorfská pedagogika snaží vyjít v učebním procesu vstříc. Autorka také upozorňuje, že je důležité umožnit dětem, aby konkrétně zažily vzájemnou propojenost všeho a to, že tvoří součást velkého celku, na němž se mohou podílet a samy ho tvarovat: „Nechejme děti vrůstat do života a postupně jim dávejme důvěru, že si samy vytvářejí své životní situace a vztah k okolní skutečnosti, že něčemu ze sebe mohou dát formu jen svou vlastní aktivitou.“

Text *Vyučování na 1. stupni waldorfské školy: Výuka jako prostředek k rozvoji a výchově dětí* od Libuše Vlasákové poskytuje informace o výuce psaní, čtení a počtů, epochovém vyučování, vyprávěcí látce waldorfské školy od 1. do 8. třídy. Dále pojednává o pojetí přírodních věd ve waldorfské škole, ručních pracích, které jsou součástí výuky ve druhém sedmiletí, a o malování. Úryvek *Pedagogika a umění* od Rudolfa Steinera tvoří inspirativní závěr textu.

Celek publikace uzavírá text Libuše Vlasákové *Škola hrou a svět v obrazech*, který se zamýšlí nad otázkami, jak současné děti vzdělávat bez negativních účinků na jejich zdraví tělesné i duševní, jak chránit jejich dětský svět a otevřít jim cestu k seberozvoji a lidství. Autorka uvádí příklady her pro děti v různém věku od sedmi až do čtrnácti let, zmiňuje důležitost obrazů v poznávacím procesu, jež sytí čistou představu dětí o světě, jejich naději a víru.

8. Užitečná zdravotní témata ve školství

Publikace „*Užitečná zdravotní témata ve školství*“ přináší deset textů, které se dotýkají oblasti zdraví v souvislosti se školstvím.

V textu *Exkurz do waldorfské pedagogiky očima lékaře* popisuje Lukáš Dostal své seznámení se s waldorfskou pedagogikou zblízka během čtyřletého studijního a pracovního pobytu v Německu a Švýcarsku. Autor podává přehled pedagogických konceptů a jejich vlivu na zdraví žáka. Zamýšlí se nad přirozeným vývojem dítěte, souvislostmi tělesné konstituce a povahových vlastností a výchovou dítěte k autenticitě – tzn. ke schopnosti být sám/sama sebou.

Věra Dudmanová ve svém textu *Výživa a fyzická degenerace* vychází z díla amerického zubaře Westona A. Price *Nutrition and Physical Degeneration*, které vyšlo v roce 1938. Tato publikace dokazuje vztah mezi stravou člověka a jeho tělesným zdravím. Dalším podstatným východiskem pro autorčin článek i její praktické zacházení se stravou ve vlastním životě je kniha *Nourishing Traditions: The Cookbook that Challenges Politically Correct Nutrition and the Diet Dictocrats* z roku 1999, jejímiž autorkami jsou Sally Fallon a Mary G. Enig.

Text *Mentální anorexie a bulimie – novodobé projevy nepřijetí sebe* od Anežky Janátové se věnuje stále častějšímu jevu u mladých lidí, kterým jsou poruchy příjmu potravy. Jako hlavní příčinu vnímá autorka posun v hodnotových orientacích a hodnocení vzhledu, jehož ideálem je dnes podvýživa. Mezi možnosti terapie při mentální anorexii a bulimii patří podle ní uvědomění si procesu vzniku potravin jako daru země a lidská práce v přírodě, v zemědělství. Text dále uvádí hlavní symptomy anorexie, okolnosti, za nichž dojde k propuknutí onemocnění, a tři kazuistiky.

Veronika Jurečková v článku *Aromaterapie* objasňuje tuto léčebnou metodu. Text seznamuje čtenáře např. s historií vzniku aromaterapie, podává podrobné informace o éterických olejích jako prostředku aromaterapie a přibližuje využití aromaterapie v pedagogické praxi. Škála problémů, při nichž lze aromaterapii s úspěchem aplikovat, je opravdu bohatá – používá se pro ozdravení ovzduší, podporu dechové aktivity, při neurotických poruchách, pro snížení úzkosti, odstranění apatie, při bolestech hlavy, depresivitě a agresivním chování, poruchách pozornosti, pro podporu adaptace aj.

Věda jako popkultura aneb Česká sexuologická škola Kateřiny Nedbálkové je vědeckou studií vymezující se kriticky vůči současnému stavu české sexuologie, která uplatňuje podle autorky zjednodušující a jednostranné přístupy: „Česká sexuologie se prezentuje jako exaktní

věda vyvracející stereotypy a zažitě mýty, k tomu jí však často chybí sebereflexe i snaha držet krok s věděním v oboru. Platforma masmédií, populární zábavy a politiky, kterou někteří sexuologové ochotně volí, je naopak laickému, očekávanému a neproblematizujícímu vnímání přibližuje. Sexuologie je disciplína mnoha tváří a česká sexuologická škola svou vědeckou tvář ztrácí.” Záměrem textu *Lesbické rodiny* od téže autorky je zvýznamnění gay/lesbických rodin jejich umístěním ve dvou typech referenčních rámců obydlých typifikovanými a stereotypizovanými aktéry a vztahy.

Text *Pohyb ve výchově, umění a sportu* od Jarmily Novotné upozorňuje na škodlivost sedavého způsobu života současných lidí a nezbytnost pohybu v životě každého člověka.

Problém ženského alkoholismu řeší Jitka Skopalová v textu *Mně se to nemůže stát!? aneb Ženy a alkohol*. Obvykle se věnovala pozornost problému nadměrné konzumace této nejrozšířenější společenské (a legální) drogy výhradně mužům. Ženy jsou ovšem skupinou, která je na tom z hlediska ohrožení konzumací alkoholu minimálně stejně: „Skutečnost je však taková, že do léčeben přichází stále více žen s problémy s alkoholem. Paradoxně jsou to ženy vzdělané, často v nejproduktivnějším věku, vdané a vychovávající děti, ženy atraktivní.“ V přístupu k ženám-alkoholičkám a mužům-alkoholikům je ovšem často ze strany společnosti uplatňován dvojí metr posuzování, přičemž v nevýhodnější pozici jsou ženy. Jiným závažným problémem, na který se Jitka Skopalová zaměřuje v textu *Nikdy neříkej nikdy! Přitažlivost sektářského myšlení*, je (jak už napovídá název) fenomén sektářství a sekt. Přehledně strukturovaný text se postupně věnuje problematice terminologie, současné duchovní a náboženské scéně v ČR, příčinám vstupu do sekt, základním znakům sekt, rozdělení sekt a jejich základní charakteristice, legislativě ČR v této souvislosti, možnostem prevence a komunikaci se členem sekty a jeho blízkými.

Text Marie Zajícové *Sexuální výchova* je popisem workshopu, který byl zaměřen na sexuální výchovu na druhém stupni základní školy. Autorka předesílá, že sexuální výchova by měla být ve škole plnohodnotným předmětem, protože přináší nejen poučení o bezpečném sexuálním chování, ale pomáhá také mládež vychovávat v oblasti lidských hodnot, norem, morálky. Sexuální výchova vychází z etických pozic sebeurčení a úcty k životu. I v dnešní době je problém hovořit otevřeně o věcech týkajících se sexu. Učitel má obavy, aby se nezesměšnil, neztratil autoritu. Workshop byl připraven tak, aby si účastníci mohli vyzkoušet praktické aktivity, prožít si to, co budou prožívat a cítit jejich žáci. Práce probíhala ve skupinách, ve dvojicích, individuálně, formou situačních her a dramatizací.

9. Děti se speciálními vzdělávacími potřebami

Publikaci „Děti se speciálními vzdělávacími potřebami“ otevírají dva texty, jejichž spoluautorkami jsou Klauďia Eibenová a Milena Vincenciová. Jde o texty Jak na nápravu poruch učení od 2. stupně ZŠ a Jak učit mluvnici aneb Vyzkoušené „finty“ nejen pro žáky s dyslexií a dysortografií. Jejich autorky jsou učitelky s mnohaletou pedagogickou praxí a texty jsou souhrnem všech těchto cenných profesních zkušeností a poznání. První z textů se věnuje specifickým vývojovým poruchám učení, mezi něž patří dyslexie a dysgrafie, dysortografie a dyskalkulie. Popisuje systém zařazení dítěte, jež má některou z uvedených poruch, do režimu speciálního vzdělávání a poskytuje doporučení, jak přistupovat k těmto dětem v rámci učebního procesu. Zajímavou část textu tvoří „hra na děti s dyslexií“, při níž se budoucí učitelé ocitají v roli dětí s dyslexií a poznávají tak, v jak těžké situaci se tyto děti ocitají. Autorky dále rozebírají, jak pracovat s dětmi se specifickou poruchou učení v hodinách českého jazyka a literatury i ostatních předmětech. Další část pojednává o nápravě v hodinách tzv. reedukační péče s ukázkami jednotlivých činností (sluchová diferenciacce řeči, zraková percepce tvarů, prostorová a pravolevá orientace, koncentrace pozornosti, obratnost vyjadřování, rozvoj slovní zásoby, cvičení z pravopisu, metody pro nácvik čtení). Závěr textu tvoří praktické doporučení pro předtištěný text určený dětem s dyslexií. Text Jak učit mluvnici je jakýmsi rozvinutím textu prvního či navázáním na něj. Autorky zde popisují osobní zkušenost individuální práce s integrovanými žáky v běžném třídním kolektivu. Text obsahuje rovněž kazuistiky různých žáků se specifickými vývojovými poruchami učení, zahrnující také vývoj nápravy u nich. Text pokračuje uvedením metodiky pro vyučování mluvnice s ukázkami „fint“.

Iva a Jarmila Hlavinkovy uvádějí v publikaci Příběh ze života – mám dítě s mozkovou obrnou. Jedna z autorek textu, Jarmila Hlavinková byla osmnáct let byla náhradní matkou syna Tomáše postiženého dětskou mozkovou obrnou. Text vypráví o průběhu workshopu, jehož se účastnil i Tomáš, který během diskuse odpovídal na otázky studentů.

Workshopu Ivy a Jarmily Hlavinkových se účastnila také prof. Jarmila Koluchová, která velkou část svého života věnovala pěstounským dětem a jejich náhradním rodičům. Jarmila Koluchová je autorkou dalšího textu – Jak jsme integrovali dítě s mozkovou obrnou do ZŠ. Z psychologického hlediska se zde analyzuje pojem deprivace, který je velmi důležitý v oblasti vývoje a výchovy dětí. Základním kamenem, z něhož se vychází, je „bible“ dětské psychologie Psychická deprivace v dětství od prof. Zdeňka Matějčka a prof. Josefa Langmeiera. Jarmila Koluchová ve svém textu uvádí vývoj koncepcí psychické deprivace

podle nich. Po stručném přehledu zkoumání psychické deprivace připomíná definici psychické deprivace, jak ji formulovali Langmeier a Matějček. Dále se věnuje mj. např. problému biologického a psychologického rodičovství v oblasti pěstounské péče, roli pedagoga v odborné péči a komplexní pomoci pěstounské rodině.

Irena Jašíčková v textu Aplikace zdravotních masáží, shiatsu a cvičení u tělesně postižených informuje z pozice odborníka o pozitivní vlivu uvedených praktik na zdravotní stav tělesně postižených. Shiatsu je dotyková terapie uskutečňovaná pomocí dlaní a prstů, jež je především terapií preventivní. Shiatsu se snaží o komplexní léčku člověka na základě harmonizace energetických toků v těle. S jednotlivými toky souvisí činnost vnitřních orgánů v těle. Text přináší mj. soubor účinných cviků, jejichž pravidelným praktikováním dosáhneme odblokování stagnací energie a úpravy rozsahů konečných tělesných pozic. Cviky jsou v textu přesně popsány a zobrazeny na nákresech.

Pavla Kolářová, autorka textu Jste připraveni na zařazení dětí se specifickými potřebami do běžné ZŠ, je matkou dvou synů, kteří se narodili s diagnózou dětské mozkové obrny. Text je osobní zpověď z pozice rodiče takto hendikepovaného dítěte.

Marta Kotasová v článku Hiporehabilitace a animoterapie přibližuje čtenáři téma využití koně či jiného zvířete jako prostředku pro léčbu a rehabilitaci osob hendikepovaných nebo zdravotně oslabených. Jedná se o metodu využívající zvířete jako nástroje pro léčbu některých somatických a psychických onemocnění. Text je koncipován jako komplexní informační servis o pojmu hiporehabilitace a animoterapie, personálním zajištění a odborné kvalifikaci pracovníků provozujících uvedenou terapii, době poskytované péče v konkrétním zařízení, místu terapie i způsobu jejího provozování, fyziologických účincích hipoterapie, základních pravidlech jejího provádění, indikačním spektru a kontraindikaci hipoterapie, bezpečnosti při terapiích, výběru, výcviku a činnosti koně pro hipoterapii, výstroji koně, požadavcích na výstroj a chování jezdce a dalších druzích animoterapie.

Eva Mílková v textu Chirofonetika a její užití u dětí s kombinovanými vadami seznamuje čtenáře s nepříliš známou alternativní terapií, která byla vypracována rakouským logopedem Alfredem Baurem. Ruce (cheires) provádějí řečové zákonitosti hlásek (phonetik). Při chirofonetice je oslovován hmat, sluch, smysl pro pohyb a rovnováhu. Text informuje také o možnostech vzdělání v chirofonetice v ČR a zahraničí.

Text Příprava kmenového učitele na příchod dítěte s postižením do běžné ZŠ spoluautorek Stanislavy Valáškové a Ivy Valáškové zahrnuje legislativní rámec integrace, rozdíl mezi asistentem pedagoga a osobním asistentem, podmínky úspěšné integrace, požadavky na znalosti kmenového učitele, přijímajícího do své třídy žáka s postižením, individuální

vzdělávací plán a příklady z praxe. Druhý text od stejných autorek, Komunikace s rodiči dětí s postižením, se zabývá dalším aspektem práce s dětmi s postižením, a tím je kooperace s rodiči při vzdělávacích a výchovných aktivitách. Autorky popisují jednotlivé fáze reakce rodičů na postižení dítěte, fungování rodiny s postižením dítětem v širším společenském kontextu.

10. Hrudka Babulka a slunéčko Zlatoočko

Začte-li se vnímavý čtenář do příběhu o hrudce Babulce, bratrech Pšeničkách, myšce Šupce, skřivánku Tralaláčkovi a dalších obyvatelích pole, na kterém se odehrávají nečekaně dramatické děje, rychle pochopí, že jeho autor byl velice moudrý člověk, jenž popsané sám skutečně prožil a procítil ve své každodennosti a ve své duši.

Na žánrovém půdorysu pohádky je zde rozvíjen příběh o hrudce hlíny. Není to ovšem, jak se na pohádku sluší, obyčejná hrudka. Jmenuje se Babulka a má zcela lidské rysy, stejně jako další postavy. Na tom by nebylo nic tak zvláštního – pohádky přece často stojí na personifikaci zvířecích postav, neživých věcí apod. Neobyčejnost je zde ale v tom, že bytost je tu činěna z něčeho tak obyčejného, jako je hrouda hlíny, která vlastně ani není nějakou konkrétní věcí denní potřeby, ale přírodní materií, jejíž individuální vymezení je těžko uchopitelnou věcí. Hlína je přece všude a nevnímáme ji odděleně od jiné části hlíny. Avšak hlína v naší pohádce je samostatnou bytostí, je Babulkou.

Babulka je tu proto, aby se všemi silami svého bytí starala o čtyři zrnka pšenice, o to nejvzácnější zlato slunce Zlatoočka. Babulka opatruje zrnka jako oko v hlavě, dává jim teplo a bezpečí, chrání je před ohrožujícími živly, krutostí zimy i hladem polních zvířat. A zrnka rostou do klasů, až se dočkají žní a putují k lidskému stolu, aby se z nich stal chléb. Ve dvaceti krátkých kapitolách pohádkového příběhu jsou zobrazeny různé zážitky, které na této cestě potkávají Babulku a její čtyři zrnka i další obyvatele pole. A je to vskutku velká cesta, i když ani Babulka ani Pšeničkové nikam nejdu. Je to cesta k jaru a nové jiskře života, všichni musí přežít zimu a dočkat se opětovného příchodu životadárného slunce, které odešlo na dalekou pouť. A to se skutečně na konci příběhu podaří – zrna vyrostou a ženci je přijdou pokosit, slunce je zpět a zahřívá zemi, zvěř vyvede na svět mláďata.

Příběh o Babulce se zdá příliš prostý, skoro až nezajímavý. Koho by dnes, v době nelidsky zářících technologických zázraků, zajímalo, co se děje s nějakými čtyřmi zrny a hroudou hlíny? To přece současného člověka nemůže zaujmout. Ale není tomu tak. V prostotě a jednoduchosti příběhu o hrudce Babulce se skrývá podivuhodná velikost a vznešenost.

V pozadí drobných epizod odehrávajících se na kousku pole prosvítá veliký obraz života a jeho přirozeného koloběhu, jehož neoddělitelnou součástí je i smrt. Vše má svůj řád a své určení. K zemi je stejně jako vše živé připoután také člověk. Země je jeho matkou a dárkyní života, která odměňuje tvořivou, ač těžkou práci lidí svým zlatem v podobě obilí. Ale není tím jediným darem pro člověka jen zrní – je to také (a především) vědomí integrity s prostředím, ve kterém žijeme, a také s rozměrem bytí přesahujícím naši fyzickou existenci zde. Je to

vědomí, že jsme celek, jednota se vším, co je zde i kdesi dál, „nad námi“: „*Chlapec stál tiše. Chvilí myslil na otcovo zpocené čelo, hned zas na zvuky zvonu, hned nato přivíral oči a mžoural do dálky, jak se až na druhém konci pole sbíhají řádky, které nadělal jejich secí stroj. Bylo mu v té chvíli tak divně u srdce. Podivné, podivné! Tatínkův pot, hlas zvonu v dálce, řádky na líše i na souvrati, vše k sobě nějak patří, všechno mluví k srdci. Snad také otec v této chvíli myslil na tyto podivné věci. Vždyť už setřel pot z čela a ještě stál tiše a poslouchal hlas zvonu.*“

Pohádka o hrudce Babulce je působivým obrazem vykreslujícím velikost života a lidské práce, propojení člověka s přírodou a jejími přirozenými cykly, lidskou ukotvenost v zemi i napojení na transcendentální rovinu bytí – na to, co nás přesahuje. Pro současného čtenáře je rovněž varováním před tím, že tato přirozená, po tisíciletí trvající sounáležitost je silně narušena, ztrácí se víc a víc. Člověk současnosti, zejména městský člověk, je zcela odtržen od všech těch prostých věcí, jejichž každodenní koloběh vytvářel harmonii a krásu života, jakkoliv možná z našeho pohledu těžkého, ovšem hluboce smysluplného.